

Studiet af bankernes økonomi.

Af BENT GRAM MIKKELSEN*)

1. Bankernes placering i den økonomiske forskning.

Indtil J. M. Keynes i 1936 stillede den nationaløkonomiske teori på et nyt grundlag med sin bog: „The General Theory of Employment, Interest and Money“, indtog seddelbanker og depositabanker en særdeles central plads i den hævdevundne økonomiske lære.

Realøkonomisk og pengeøkonomisk forskning var i betydelig udstrækning uafhængige discipliner, idet realøkonomiske studier koncentreredes om værdi-, pris- og fordelingsproblemer, mens pengeteorien i hovedsagen interesserede sig for sammenhængen imellem prisniveau og pengemængde samt denne sidstes determinanter. I det realøkonomiske system tillagdes forskellen imellem investeringslyst og opsparingsvilje stor betydning, og lånerenten antoges at være den stabiliserende faktor i dette forhold – mens samtidig samme lånerente i pengeteorien stod i nær sammenhæng med pengemængden, der igen bestemte pris- og indkomstniveauets højde udtrykt i monetære regneenheder.

Uanset om man studerer ældre arbejder eller neoklassikerne¹⁾ og neowicksellianerne²⁾, spiller den *monetære ligevægt* – overensstemmelsen mellem den rente, der bringer investering og opsparing til at balancere, og den gældende lånerente – en betydelig rolle for den totale økonomiske udvikling, og det kan derfor ikke undre nogen, at bankernes udlåns- og rentepolitik stod i centrum for mange datidige nationaløkonomiske studier. *Rentepolitikken* og i denne forbindelse også *pengemængden* var faktorer, der antoges at kunne regulere hele mekanismen, og

1) F. eks. J. M. Keynes: A Treatise on Money, London og New York 1930, 2 vols.

2) F. eks. Gunnar Myrdal: Monetary Equilibrium, London 1939.

*) Civiløkonom, Bankinstituttet, Handelshøjskolen i København.

Studiet af bankernes økonomi.

Af BENT GRAM MIKKELSEN*)

1. Bankernes placering i den økonomiske forskning.

Indtil J. M. Keynes i 1936 stillede den nationaløkonomiske teori på et nyt grundlag med sin bog: „The General Theory of Employment, Interest and Money“, indtog seddelbanker og depositabanker en særdeles central plads i den hævdevundne økonomiske lære.

Realøkonomisk og pengeøkonomisk forskning var i betydelig udstrækning uafhængige discipliner, idet realøkonomiske studier koncentreredes om værdi-, pris- og fordelingsproblemer, mens pengeteorien i hovedsagen interesserede sig for sammenhængen imellem prisniveau og pengemængde samt denne sidstes determinanter. I det realøkonomiske system tillagdes forskellen imellem investeringslyst og opsparingsvilje stor betydning, og lånerenten antoges at være den stabiliserende faktor i dette forhold – mens samtidig samme lånerente i pengeteorien stod i nær sammenhæng med pengemængden, der igen bestemte pris- og indkomstniveauets højde udtrykt i monetære regneenheder.

Uanset om man studerer ældre arbejder eller neoklassikerne¹⁾ og neowicksellianerne²⁾, spiller den *monetære ligevægt* – overensstemmelsen mellem den rente, der bringer investering og opsparing til at balancere, og den gældende lånerente – en betydelig rolle for den totale økonomiske udvikling, og det kan derfor ikke undre nogen, at bankernes udlåns- og rentepolitik stod i centrum for mange datidige nationaløkonomiske studier. *Rentepolitikken* og i denne forbindelse også *pengemængden* var faktorer, der antoges at kunne regulere hele mekanismen, og

1) F. eks. J. M. Keynes: A Treatise on Money, London og New York 1930, 2 vols.

2) F. eks. Gunnar Myrdal: Monetary Equilibrium, London 1939.

*) Civiløkonom, Bankinstituttet, Handelshøjskolen i København.

såvel seddel- som depositabanker blev genstand for dybtgående og omfattende forskning. De private forretningsbankers interne økonomiske forhold som sådan dog kun i det omfang, de antoges at have betydning for bankernes handlemåde i kredit- og rentespørgsmål – men alt i alt kan det næppe diskuteres, at bankerne spillede en glansfuld hovedrolle i den økonomiske forskning.

Keynes' „General Theory“ devaluerede såvel rentens som pengemængdens betydning for den økonomiske udvikling. Keynes opstillede som bekendt et determineret system, hvor nationalindkomst og renteniveau bestemmes af funktionelle relationer mellem disse to faktorer og henholdsvis investeringens, konsumets og likviditetens omfang. Indkomsten er bestemt af investering + konsum (den effektive efterspørgsel) og bestemmer i sin tur igen sammen med mængden af betalingsmidler via likviditetsfunktionen (behovet for likviditet) renteniveauets højde. I det omfang renten igen influerer på konsumet og – hvilket er mest realistisk – på investeringen, og endvidere indkomstens højde og udvikling den modsatte vej på likviditetsfunktionen, indebærer systemet *gensidig* afhængighed imellem de indgående funktioner og variable.

Såvel lånerentens som pengemængdens (likviditetens) indflydelse på den økonomiske aktivitet, herunder på prisniveau og indkomstkæbelse, bliver således hos Keynes et spørgsmål om disse faktoreres betydning for den effektive efterspørgsel (investering + konsum) – hvad prisniveauet angår endda videre over denne efterspørgsels indflydelse på priserne – og da andre faktorer (forventninger, finanspolitik etc.) må antages at have væsentlig større betydning for investeringen og konsumet, bliver bankerne og deres politik, i og med at Keynes' teorier accepteres af den økonomiske sagkundskab, af mindre interesse for denne end hidtil, uden dog naturligvis at deres rolle derved udspilles. Likviditeten er stadig en faktor af væsentlig betydning i den moderne økonomi, og iblandt det væld af bøger, artikler etc., som Keynes' arbejde foranledigede, findes studier omkring likviditets- og renteproblemer i næsten overvældende omfang. Ligeledes må moderne konjunkturteoretikere og udenrigsøkonomer stadig inddrage bankerne i deres analyser, men så megen ro er dog kommet omkring deres økonomiske betydning, at mikroøkonomiens teoretikere, driftsøkonomerne, begynder at interessere sig for bankernes økonomi. Tilløbene til en forskning af denne art har imidlertid – i hvert fald efter den tilgængelige litteratur at dømme – været spredte, og denne gren af driftsøkonomien er derfor på nuværende stadium endnu ret uudviklet. En del – især amerikanske og tyske, men også skandinaviske – arbejder af ret *teknisk* art har set dagens lys, mens der som nævnt

kun foreligger få bidrag til belysning af de private forretningsbankers økonomi og politik udfra mere driftsøkonomiske synspunkter. Det kan omtales, at et indledende studium af disse problemer under fagbetegnelsen „bankøkonomi“ i allerseneste tid er taget op på Handelshøjskolen i København³).

2. Bankøkonomiske objekter.

Driftsøkonomiens forskningsobjekt er det enkelte foretagende, og hovedobjektet for bankøkonomiske studier er i tråd hermed naturligt *den enkelte bank*, forstået som det enkelte, private selskab (på aktie- eller andelsbasis), der i overensstemmelse med sit hjemlands lovgivning driver bankvirksomhed i det pågældende land, uanset om et sådant selskab omfatter talrige filialer og/eller afdelinger.

Imidlertid er næsten alle forretningsbanker af betydelig ensartet karakter og danner indenfor hvert møntområde *et system*, der betragtet som en helhed åbenbarer særlige egenskaber ved bankernes virksomhed, som det er hensigtsmæssigt at have for øje, når den enkelte bank studeres – og disse forhold gør det naturligt for bankøkonomien også at medtage – eller rettere tage udgangspunkt i – et *banksystem* som forskningsobjekt. Ved et sådant kan man f. eks. forstå et lands (møntområdes) samlede private, ikke-seddeludstedende banker. Udfra flere aspekter kan også forretningsbanker i offentlig eje (sådanne findes f. eks. i Frankrig og Sverige) inddrages i betragtningerne, men da de pågældende landes bankvæsen derved tilføres særlige karakteristika, der i sig selv har interesse, må en generel definition udfra et hensigtsmæssighedssynspunkt udelade sådanne virksomheder.

Bankøkonomien kan herefter f. eks. defineres som *læren om bank-systemets og den enkelte banks økonomi og politik*.

3. Arbejdsprogram og arbejdsmetode.

Retningslinierne for bankøkonomiske studier kan herefter f. eks. formuleres således: (1) redegørelse for forløbet af og sammenhængen imellem økonomisk relevante variable i et banksystem, (2) deres forbindelse med på den ene side de samfundsøkonomiske forhold og på den anden side den enkelte banks økonomi, (3) formulering af mulige mål for den enkelte banks politik og (4) undersøgelse af delpolitikernes art, virkemåde og effektivitet. På basis af sådanne indledende studier kan mange-

³) Se f. eks. Bent Gram Mikkelsen: Bankøkonomi I. Inledning, Einar Harck, København 1961.

artede problemer angribes: optimering af mål-politikkompositioner, forslag til løsning af regnskabs- og organisationsspørgsmål etc., og alt efter den enkelte opgaves sigte kan den støttes af empiriske undersøgelser.

Indledningsvis må imidlertid den *teoretiske* analyse træde i forgrunden. Behovet for systematisering og forenkling er betydeligt, hvorfor den grundlæggende empiriske basis kan begrænses til indsigt i bankernes opbygning, funktioner og virkemåde – statistisk materiale vil kun være af begrænset værdi, før det kan sættes i relation til en teoretisk model for bankernes adfærd – til en teoretisk beskrivelse af årsag og virkning i banksystemets – og dermed de enkelte bankers – variable og til en systematisering af den enkelte banks mål og politik.

En diskussion af bankernes (banksystemets) samlede aktivitet og formulering af en model af et banksystem til beskrivelse og bestemmelse af denne aktivitets forløb (omfang og retning) kan således f. eks. danne udgangspunktet, idet en sådan beskrivelse vil udgøre en relevant baggrund for undersøgelser af den enkelte banks aktivitetsændringer, mål- og politikproblemer samt for indsamling af materiale til verificering, afkræftelse eller modificering af de teoretiske resultater.

4. *En model af et banksystem.*

Det karakteristiske ved moderne forretningsbankers virksomhed er, at de i bytte for forskellige aktiver, hovedsagelig udlån, obligationer og fremmed valuta, stiller *betalingsmidler* til rådighed for deres kunder – enten i form af centralbankmidler eller i form af *fordringer på sig selv*. Den omstændighed, at en del af aktiverne må betales med centralbankmidler, skaffer bankerne deres *likviditetsproblemer* og begrænser deres mulighed for at erhverve aktiver i et vilkårligt omfang. Skal man tale om, at bankerne udbyder en „vare“, bliver det derfor de fordringer på dem – de trækningsrettigheder – der stilles til kundernes rådighed. Anses betalingsmidlenes omsætningshastighed i det økonomiske kredsløb for at være enten nogenlunde konstant på kortere sigt (transaktionskassen) eller nul (spekulationskassen), kan man definere et banksystems aktivitet som massen af fordringer (trækningsrettigheder) på dets enkelte banker, hvis man i forbindelse med aktivitetsændringer gør rede for forskydninger i sammensætningen af denne fordringsmasse med hensyn til aktive og inaktive midler.

Nu er der intet i vejen for, at man kan tænke sig alle sådanne fordringer opført som *indlån* på en tænkt totalbalance for et banksystem. Faktisk opretholder man i England en sådan praksis (et lån debiteres straks fuldtud kundens udlånskonto til kredit for et indlån, der derefter

stilles til hans rådighed), at alle fordringer på det engelske banksystem – bortset fra lån i Bank of England – står opført som indlån. I andre lande – f. eks. Danmark – er praksis ved etablering af mange lån (f. eks. kassekreditter) imidlertid at debitere aktivkontoen, efterhånden som kreditten udnyttes, og en betydelig del af fordringsmassen på et sådant banksystem vil derfor være at finde som uudnyttede kreditter. Dette er imidlertid et rent teknisk problem, og der er intet i vejen for, at man til analyseformål kan tænke sig hele fordringsmassen opført som indlån, og derefter anvende denne *indlånsmasse* som et udtryk for bank-systemets aktivitetsniveau.

Det næste led i modelbygningen kan så være opstilling af en totalbalance indeholdende de relevante aktiver og passiver, bankerne opererer med, for derefter at undersøge eventuelle sammenhænge imellem faktorerne samt mekanikken under ekspansion eller kontraktion i aktiviteten (indlånsmassen).

Der kan blive tale om følgende aktiver og passiver:

- (a). *Kassebeholdningen* (K), defineret som den i det samlede banksystem værende disponible beholdning af sedler og mønt + *netto*-beholdningen af 100 % likvide fordringer på institutioner *udenfor* systemet (centralbank, postgiro).
- (b). *Udlånsmassen* (U), defineret som systemets samlede tilgodehavende iflg. kontrakt eller anden aftale mellem en eller flere af systemets banker og *indenlandske* personer, selskaber og offentlige institutioner.
- (c). *Fondsbeholdningen* (F), defineret som systemets samlede beholdning af aktier, obligationer o. lign. i eje hos de enkelte banker.
- (d). *Valutabeholdningen* (V), defineret som systemets samlede kortfristede *nettotilgodehavende* (eller -gæld) uanset regneenhed (altså såvel i fremmed som i dansk valuta) hos (til) *udenlandske* personer og virksomheder (banker).
- (e). *Indlånsmassen* (I), defineret som systemets samlede gæld iflg. indlånsbevis, kontrabog eller anden kvittering fra de enkelte banker til *indenlandske* personer, selskaber og offentlige institutioner.
- (f). *Egenkapitalen* (E), defineret som systemets samlede aktiekapital, reserver og andre former for egenkapital.

Alle faktorer udtrykkes i samme regneenhed.

De her definerede og nævnte beholdninger repræsenterer praktisk talt alle et moderne banksystems aktiver og passiver – det som er udeladt (de fysiske aktiver og en række sekundære poster) vil være uden betydning for langt de fleste analyseresultater.

Den modelopstilling, der skal skitseres nedenfor, har særlig reference til et moderne banksystem, som det kendes i den vesteuropæiske og nordamerikanske samfundsstruktur – et system af overvejende privatejede banker, som i et samfund med fremskreden teknik og betydelig kapitalakkumulation udfylder væsentlige kredit-, opsparings- og betalingsformidlende opgaver i industriens, handelens, landbrugets, det offentliges og lønmodtagernes tjeneste.

Systemets banker vil således være samfundsfaktorer af betydning i udgangssituationen, og interessen skal koncentreres om de umiddelbare faktorer, der influerer på aktiviteten i systemet. Beskrivelsen tilstræber først og fremmest at forklare aktivitetsændringer *i det korte løb* – altså i løbet af så korte perioder, at samfundsstrukturen og de tekniske betingelser er så godt som uændrede.

Den omstændighed, at en virksomheds – eller flerhed af virksomheders – kapitalanvendelse (formue) altid må være lig med summen af fremmed- og egenkapitalen i den (de) pågældende virksomhed(er), medfører, at følgende *identitet* må gælde i et banksystems totalbalance:

$$(4.1) \quad K+U+F+V^4)=I+E$$

Med udgangspunkt i denne relation skal nu diskuteres, hvorvidt de indgående faktorer under visse betingelser kan tænkes at have sådanne såvel absolutte som relative værdier, at ligningen ikke blot udtrykker en identitet, men en *ligevægtssituation*, hvor intet incitament til ændringer er indeholdt i selve det pågældende system.

Eksisterer en sådan ligevægt, er den naturligvis af *teoretisk* art i lighed med såvel den klassiske nationaløkonomis som Keynes' makroøkonomiske ligevægt – og vil kun påkalde interesse som en sådan, idet en påvisning af dens teoretiske eksistens kan danne udgangspunkt ved analyser og forklaringer af de aktuelle løbende processer i et banksystem.

For det første kan siges, at *nettovalutabeholdningen* (V) – hvis en ligevægtssituation kan tænkes at foreligge – i så tilfælde må være lig med nul, idet ingen bank kan være interesseret i gennem længere tid at ligge med overskydende valuta og heller ikke ret længe kan opretholde en

⁴⁾ Kan også være gæld og er i så fald et passiv.

nettogæld, men må købe valuta til indfrielse heraf i centralbanken. Faktoren V kan altså udelades af ligningen, der herefter ser således ud:

$$(4.2) \quad K + U + F = I + E$$

Dernæst må eventuelle sammenhænge imellem aktiviteten (I) og de øvrige faktorer påkalde interesse.

(a). *Kassebeholdningen* kan utvivlsomt anses for særdeles afgørende for aktiviteten på kortere sigt. En almindelig fremført betragtning går ud på, at det drejer sig om at have den mindst mulige, nødvendige kassebeholdning – således forstået, at kun hensynet til nødvendigheden af en vis beholdning af centralbankmidler – *likviditetskravet* – medfører, at beholdningen har en undergrænse, fordi ingen bank vil være interesseret i at ligge med renteløse tilgodehavender på centralbanken, hvis den ved deres hjælp kan erhverve indtægtsgivende aktiver. Kaldes likviditetskravet i forhold til indlånsmassen således for w ($0 < w < 1$), kan denne simple sammenhæng udtrykkes ved ligningen: $K = wI$. Imidlertid er der væsentlige grunde til den antagelse, at w kun indenfor meget begrænsede intervaller vil være konstant, idet denne faktor også må formodes at være afhængig af *renteniveaue*s variationer. Med faldende rente kan w således tænkes at vokse på grund af en stigende spekulationskasse i bankerne, og omvendt kan w formindskes med stigende rente, fordi spekulationskassen går ned⁵⁾.

Antages det derfor, at ændringer i samfundets forsyning med likviditet, hvilke dels kan aflæses af udviklingen i bankernes kassebeholdning og dels af rentens variationer, medfører ændringer i bankernes aktivitet, hvis forløb bestemmes af likviditetskravets *skiftende* størrelse, kan denne aktivitet udtrykkes som en voksende funktion af den udefra bestemte kassebeholdning, K_x , således:

$$(4.3) \quad I = w(K_x)$$

Af den disponible kassebeholdning, K_x , vil være bestemt *udefra* er en følge af centralbankens mulighed for indenfor rimelige intervaller via afhændelse og erhvervelse af aktiver (obligationer, valuta, lån til stat og banker, ændringer i kasserreservebestemmelser etc.) at påvirke likviditeten – og dermed bankernes kasser – i den retning og det omfang, den finder passende af hensyn til den økonomiske udvikling i landet.

⁵⁾ For en nærmere diskussion af tilpasningen i bankernes kassebeholdning og af deres spekulationskasse se f. eks. Jørgen Pedersen: *Pengeteori og Pengepolitik*, Nyt Nordisk Forlag, Kbh. 1948, p. 68–71 – eller det ovenfor anførte skrift: *Bankøkonomi I*, appendiks til kapitel III, afsnit 2.

(b). *Fondsbeholdningen*, der bl. a. udgør en *likviditetsreserve* med henblik på spidsbelastning o. lign. af kassebeholdningen, vil dels af denne årsag og dels på grund af den ovenfor omtalte spekulation variere med aktivitetens omfang. Råder bankerne over rigelig likviditet, som de bl. a. omsætter i obligationer, betyder dette jo netop – hvis obligationskurserne derved stiger – at likviditetskravet til kassebeholdningen vokser. Hvorvidt obligationskurserne i et sådant tilfælde vil stige afhænger af, om obligationsejerne anser et maksimumsniveau for nået – i hvilket tilfælde en stor omsætning kan finde sted med kun ringe kursstigning – eller om de endnu forventer en betydelig forskydning op efter i kurserne. I dette sidste tilfælde vil en voksende obligationsbeholdning i bankerne medføre et stigende likviditetskrav, mens omvendt et obligationssalg fra bankernes side, når køberne forventer yderligere rentestigning, vil ske til faldende kurser og betyde en formindskelse af likviditetskravet.

I det relevante interval for funktionernes forløb, jvf. nedenfor, kan derfor bestå en nær sammenhæng mellem funktionen $I = w(K_x)$ og fondsbeholdningen. Har w -funktionen på grund af rentens indflydelse et degressivt forløb (se figur), kan fondsbeholdningen udtrykkes som en voksende funktion

$$(4.4) \quad F = q(I)$$

af aktiviteten (indlånsmassen), der med hensyn til denne kan have et degressivt forløb – fondsbeholdningen vil vokse med stigende aktivitet, men relativt langsommere end denne, fordi aktivitetsforøgelsen forudsættes fremkaldt af større likviditet og derfor tillige indebærer et lavere renteniveau (højere obligationskurser). Omvendt kan fondsbeholdningen gå ned under faldende aktivitet, men i relativt langsommere tempo end denne, fordi den højere rente sænker kurserne og formindsker likviditetskravet.

(c). Endelig gælder det for *egenkapitalen*, at en vis sammenhæng med aktiviteten også her må antages at være tilstede. Som det iøvrigt også er tilfældet for såvel kasse- som fondsbeholdning, kan allerede lovgivningens krav om visse minima i forhold til indlånene være afgørende, men selv uden sådanne bestemmelser må hensynet til soliditeten tilsige et vist mindsteforhold imellem egenkapital og indlånsmasse, et forhold der på den anden side heller ikke ønskes større end nødvendigt, fordi den samlede kapitals forrentning som regel er større end renten af fremmedkapitalen. Antages det foretrukne forhold mellem egenkapital og ind-

lånsmasse at være nogenlunde konstant, fås ligevægtsrelationen:

$$(4.5) \quad E = cI$$

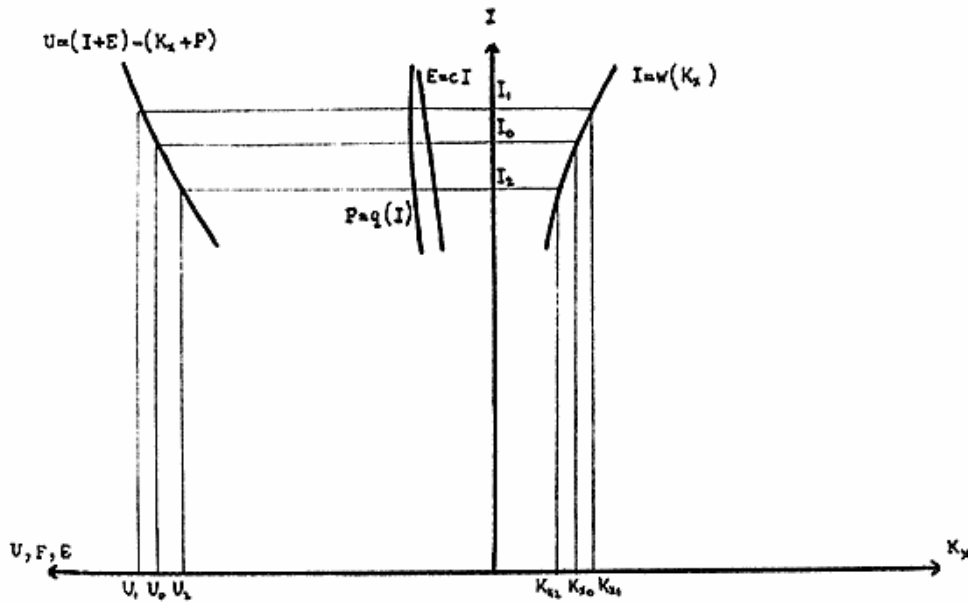
hvor $0 < c < 1$.

Ligningerne (4.2) til (4.5) udgør nu et determineret system:

$$\begin{aligned} I &= w(K_x) \\ F &= q(I) \\ E &= cI \\ U &= (I+E) - (K_x + F) \end{aligned}$$

som for enhver værdi af K_x angiver *det aktivitetsniveau* og den *aktivsammensætning*, systemet må antages at tendere imod. Funktionerne kan kun antages at gælde indenfor begrænsede variationer i aktiviteten, idet deres *form og beliggenhed i planet* (se figur) formentlig vil variere med større niveauforskydninger i aktiviteten.

En grafisk fremstilling kan f. eks. se således ud:

En forøgelse af K_x fra K_{x0} til K_{x1} vil således medføre en ekspansiv tendens i systemet henimod niveauet $I = I_1$ og $U = U_1$ – mens omvendt en nedgang i likviditeten til K_{x2} kan udløse en kontraktion tenderende mod $I = I_2$ og $U = U_2$.

5. Videre perspektiver.

Det er ikke muligt at yde den ovenfor skitserede modelbygning fuld retfærdighed uden nærmere diskussion af de komplikationer og afvigelser, der kan komme på tale, men da en sådan af pladshensyn ikke lader sig gennemføre i sin helhed på dette sted, skal kun kort opridses nogle få forhold.

For det første er fremstillingsmetoden af statisk og komparativ-statisk natur og udtrykker derfor intet om arten af og mekanikken i de tilpasningsprocesser, der teoretisk ville konkludere i en ligevægtssituation. Først en nærmere analyse af disse vil gøre modellen anvendelig til beskrivelse og undersøgelse af faktiske forhold.

Til en *tilnærmelsesvis* bestemmelse af aktivitetens tilpasning til likviditeten kan bl. a. følgende metode, der forudsætter dels konstant likviditetskrav og dels, at likviditetsændringer kun på virker *bankernes* kasser (altså ikke mængden af centralbankmidler i omløb udenfor bankerne), komme på tale:

Et banksystems samlede over- eller underskudslikviditet i forhold til indlånsmassen kan udtrykkes ved størrelsen $K_x - wI_x$, hvor I_x er den aktuelle indlånsmasse, og den deraf følgende aktivitetsændring, ΔI , beregnes som følger

$$\Delta I = (K_x - wI_x) + (K_x - wI_x)(1 - w) + \dots + (K_x - wI_x)(1 - w)^n + \dots$$

hvilket er en uendelig kvotientrække med kvotienten $(1 - w)$ og med summen

$$\Delta I = \frac{K_x - wI_x}{1 - (1 - w)} = \frac{K_x - wI_x}{w} \quad (5.1) \quad \text{eller} \quad \Delta I = \frac{K_x}{w} - I_x \quad (5.2)$$

I formen (5.1) udsiger formelen det ganske logiske, at en forskel imellem K_x og wI_x vil medføre en aktivitetsændring af en sådan størrelsesorden, ΔI , at $w\Delta I = K_x - wI_x$. Udtrykket (5.2) udsiger, at ΔI er numerisk større end 0, hvis $\frac{K_x}{w} \geq I_x$, og i så fald numerisk lige med differensen imellem de to størrelser. $\frac{K_x}{w}$ er det aktivitetsniveau, i henhold til hvilket,

K_x kan dække likviditetskravet, og afviger dette niveau fra det aktuelle, I_x , vil en ændring fremkomme, der er lig med den nævnte differens. Processens enkelte led vil iværksættes i og med, at bankerne erhverver henholdsvis afhænder aktiver (udlån, obligationer og fremmed valuta).

Den indflydelse på aktivitetsændringernes omfang, en eventuel forandring i mængden af centralbankmidler i omløb udenfor bankerne, kan

øve, kan f. eks. tages i betragtning som vist nedenfor i formlen (5.3). Man forestiller sig, at omløbet – i og med at bankerne søger at tilpasse deres kassebeholdninger gennem aktivafhændelse henholdsvis – erhvervelse – afgiver eller absorberer centralbankmidler og derved via likviditetskravet påvirker bankernes aktivitetsudvikling. Råder bankerne således over rigelig likviditet, på basis af hvilken de f. eks. opkøber obligationer eller øger udlånene, betyder dette i første omgang blot en ændret sammensætning af aktivmassen (kassen går ned, de øvrige aktiver op), og absorberes hele det udbetalte beløb af erhvervslivets kassebeholdninger udenfor bankerne, vil intet yderligere ske. Kun hvis en del af beløbet (eller det hele som forudsat i formlerne (5.1) og (5.2)) vender tilbage til bankerne som indlån, er aktiviteten øget og kan yderligere øges, fordi bankernes kasser stadig er større, end likviditetskravet tilsiger. Omvendt kan omløbet i forbindelse med undernormal likviditet i bankerne, der foranlediger disse til obligationssalg eller indskrænkning af udlånene, afgive centralbankmidler som en del af betalingerne (afdragene) og derved forbedre bankernes likviditet absolut, hvilket igen formindsker den nødvendige aktivitetsnedgang. Kaldes forholdet imellem den mængde centralbankmidler, omløbet absorberes respektive afgiver i forbindelse med bankernes aktiverhvervelse og -afhændelse, og disse transaktioners omfang for n ($0 < n < 1$), kan følgende udledes om aktivitetsændringers forløb og størrelsesorden:

$$\begin{aligned} \Delta I &= (K_x - wI_x) (1 - n) + (K_x - wI_x) (1 - n)^2 (1 - w) + \dots + \\ &\quad (K_x - wI_x) (1 - n)^n (1 - w)^{n-1} + \dots \\ \Delta I &= \frac{(K_x - wI_x) (1 - n)}{1 - [(1 - n) (1 - w)]} = \frac{(K_x - wI_x) (1 - n)}{w + n (1 - w)} \quad (5.3) \end{aligned}$$

Det bemærkes, at $\Delta I \rightarrow 0$ for $n \rightarrow 1$ og mod $\frac{K_x - wI_x}{w}$ for $n \rightarrow 0$, jvf. formlerne (5.1) og (5.2).

Ved anvendelse af sådanne og lignende – eventuelt mere komplicerede – beskrivelsesmetoder af tilpasningsprocesser – ekspansion og kontraktion – i et banksystems aktivitet og gennem nærmere undersøgelse af den heraf følgende tilpasning af aktiverne indbyrdes bliver den præsenterende bankmodel et analyseværktøj, dels i forbindelse med den totale udvikling i samfundet og banksystemet og dels ved mere indgående diskussioner af den enkelte banks rolle under ekspansion og kontraktion i hele systemet samt af dens muligheder for isoleret aktivitetsudvidelse eller nødvendighed af indskrænkning. Også en nærmere omtale af efter-

spørgslen efter bankkredit og bankernes muligheder for selv at bestemme deres aktivsammensætning bliver relevant i denne forbindelse – og endelig kan så mål- og politikproblemer i den enkelte bank systematiseres og analyseres for at konstatere aktivitetens betydning herfor og betimeligheden i de hypoteser, der danner bases for modellen af hele systemet. Sluttelig kan de mangeartede optimeringsproblemer etc. angribes under hensyn til den erhvervede viden om aktivitetens bestemmelse og betydning og til de mulige mål-politikkombinationer.

Alene den omstændighed, at kun få studier foreligger med specielt sigte på forretningsbankernes driftsøkonomiske problemer, medfører jo i sig selv, at mange opgaver venter på at blive løst – og selvom et arbejde på dette felt som nævnt er påbegyndt, kan foreløbig kun konkluderes, at et vist grundlag for sådanne problemstillingeres løsning nu er til stede for at gøres til genstand for indgående diskussion – og først med de deraf flydende tilføjelser og ændringer kan danne basis for mere dybtgående studier.